

Реферат на тему: "Дмитро Іванович Донцов - невтомний сурмач волі (курсова робота)"

Дмитро Донцов

Курсова робота на тему:

Дмитро Іванович Донцов невтомний сурмач волі

ПЛАН

1. Роль і завдання провідної верстви в творчості Д. Донцова.
 2. Теорія еліт в працях Дмитра Донцова
 3. Вплив Д. Донцова на становлення та формування ОУН
 4. Роль і завдання провідної верстви у творчості Дмитра Донцова
 5. Література
- 1.

Дмитро Іванович Донцов народився 30 (17 за старим стилем) серпня 1883 року в степовій Україні, у місті Мелітополі, що на Запоріжжі. Предки його, як згадував сам Донцов, походять із Слобідщини, а саме з Вороніжчини.

Здібний з народження, юний Дмитро цікавиться історією рідного краю, з захопленням слухає розповіді дідів про героїчні часи козаччини. Вступивши до Петербурзького університету, навчається до 1907 року на правничому факультеті. Після двох арештів за революційну діяльність емігрує за кордон, закінчує у Відні студії і одержує ступінь доктора права. І за кордоном Донцов не полишає політичної діяльності. Талановитий публіцист, він друкується в часописах "Украинская жизнь" (виходив у Москві під редакцією Симона Петлюри), "Дзвін", "Слово", "Діло" та ін.

Влітку 1913 передвоєнного року на II Всеукраїнському Конгресі студентів у Львові Донцов виступив із знаменитою промовою-рефератом "Сучасне політичне положення нації і наші завдання", в якій писав, що в наступній війні Україна, щоб стати вільною, повинна виступити проти Росії, але ніколи — з нею! Українці зі зброєю в руках мусять здобути Українську Державу. Ця програмова доповідь, цей маніфест був повністю підтриманий делегатами Конгресу. Стоячи, з захопленням аплодував Донцову делегат Конгресу юний Євген Коновалець — майбутній творець і Провідник ОУН.

Промова викликала панічний страх і шалену лютю у ворогів України. Не обійшли її своєю увагою і член Державної Думи в Росії П. Мілюков, і "вождь світового пролетаріату" Ленін. Саме тоді в Києві вийшла друком книга Донцова "Модерне москвофільство", в якій він різко викриває писак-підлабузників, котрі орієнтувалися на "демоліберальну" Росію. Під час першої світової війни Донцов пише низку праць, як-от: "Мазепа і мазепинство", "Історія розвитку української державної ідеї", "Похід Карла XII на Україну". "Українська державна думка і Європа" та ін.

Повернувшись із Швейцарії в пробуджену Україну в 1918 році, Д.Донцов продовжує бурхливу революційно-націоналістичну діяльність. Він пише публіцистичні твори, виступає з політичними доповідями на актуальні теми на численних зібраннях української молоді, працює в уряді гетьмана Павла Скоропадського на посаді директора Українського Телеграфного Агентства.

У 1921 р. виходить друком праця "Підстави нашої політики", в якій Донцов протиставляє російський світ європейському, Азію — Окцидентові, докладно обґрунтувавши причини цього антагонізму. Твір був на часі і викликав широкий резонанс, знайшовши як палких прихильників, так і відвертих противників.

1922 року виходить в світ літературна розвідка "Поетка українського ресорджименту" (про Лесю Українку, творчістю якої захоплювався).

Розуміючи крайню необхідність вироблення нової української ідеології — Великої Української Ідеї, "яскравої, виключної, всеобіймаючої", д-р Донцов повністю присвячує себе нелегкій справі, засновує газету "Заграда", а з 1922 р. у Львові під редакцією Д.Донцова виходить "Літературно-Науковий Вісник" ("ЛНВ"), з 1933р. "Вістник", навколо якого згуртовуються молоді націоналістичні сили. Поетів, письменників та науковців, які були постійними дописувачами та авторами часопису, назвали "вістниківцями". До них відносимо Євгена Маланюка, Олену Телігу, Юрія Липу, Олега Ольжича, Юрія Клена та багатьох інших.

"Націоналізм" (1926 р.) Д.Донцова — фундаментальна праця, яка стала в певній мірі евангелієм для молодого покоління українських патріотів. Саме з ідей "Націоналізму" зродились легендарні чини членів УВО, ОУН, УПА. В цій ґрунтовній роботі Донцов рішуче засуджує гнилий демосоціалізм "драгоманивців", "провансальців". Аналізуючи причини поразки наших визвольних змагань, викриває демобілізує, роззброює базікання "друзів народу" про "любов до братів-слов'ян", про "всепланетний рай", "демократію-соціалізм", піддає їх нищівній аргументованій критиці. Донцов апелює до Шевченка, до Лесі Українки, до М. Міхновського. В часах князівської доби, в славі козаччині шукає той тип борця-лицаря, тип володаря-провідника, якого так не вистачало тоді і ще більше не вистачає зараз.

Обґрунтовуючи свої тези, він наводить незаперечні факти, цитує філософські та літературні твори, наводить приклади з вітчизняної та світової історії.

"Націоналізм" пробудив і кинув до святого бою за Україну легіони незламних лицарів, які рясно скропили кров'ю українську землю, "опаливши вогнем фанатичного прив'язання до неї". "Тільки плекання цілком нового духу порятує нас", — не стомлювався повторювати автор. Донцовський чинний націоналізм захопив гарячі серця галицької молоді, підпорядкував її Ідеї Нації. Донцов став для неї незаперечним авторитетом, хоч як не намагалися демосоціалісти та комуністи його спалювати, применшити його значення, просто замовчати, заховати — нічого в них не вийшло і до цього часу.

"України ще немає, але ми можемо створити її в нашій душі", — писав він, і ця Україна поставала в душах молодих українських борців. Україна героїчна, Україна, яка

творює себе і світ, а не є продуктом творення "сильних світу сього". "Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї" — ось кредо послідовників Донцова, зміст їх життя.

Майстер слова, блискучий публіцист, Д.Донцов дав нам твір, значення якого переоцінити неможливо. Його слово гостре, мова лаконічна, означення влучні й чіткі. І цим він страшний для ворогів України. "Націоналізм" перевидався декілька разів на чужині, а нещодавно перевиданий видавництвом "Кальварія" в Україні. Актуальність твору і на сьогодні величезна, він кличе до боротьби.

У наступних працях на сторінках "ЛНВ" і "Вісника" Донцов продовжує розробляти ідеологію українського націоналізму, друкує численні гострі статті.

У 1939 р. Д.Донцова заарештовують і відправляють до польської тюрми в Березі Картузькій "за протипольську діяльність". Там він і перебуває до початку II світової війни, про неминучість якої попереджав, наближення якої відчував.

З початком німецької агресії Донцов переїздить до Бухареста, де редагує журнал "Батава" (1940-1941). Переслідуваний гестапо, змушений часто міняти місце проживання: Берлін, Краків, Прага... Саме в Празі він пише "Дух нашої давнини" (1944).

"Звертаюся не до безсоромних і розбійників, а до шляхетних, не до сліпих і дурних, а до мудрих і зрячих, не до слабих і трусів, а до мужніх. До тих, які покликані створити нову касту "луччих людей" — єдиний маяк у божевільному хаосі нинішнього дня". Цими словами закінчується авторська передмова до книги, яка продовжує і поширює ідеї "Націоналізму".

По закінченні війни з великими труднощами дістається Д.Донцов до Парижа, але й там було небезпечно. В 1946 році від'їздить до Лондона, редагує там газету "Український клич". Потім переїздить до США, Канади, де й залишається.

За кордоном перевидують його попередні праці, а також з'являється низка нових творів та збірок, як-от: "Хрестом і Мечем", "За який провід?", "Росія чи Європа", "Рік 1918. Київ", "Кардинал Мерсіє - слуга Бога і нації", "Незримі скрижалі "Кобзаря", "Клич доби", "Московська отрута", "Дві літератури нашої доби". "Правда прадідів великих", "Туга за героїчним", "За яку революцію", "Заповіт Шевченка" та багато інших. Також друкуються статті Донцова в популярних часописах "Шлях перемоги", "Гомін України", "Визвольний шлях", "Вісник ООЧСУ", "Америка" тощо.

Помер д-р Донцов 30 березня 1973 року в Канаді. Похований в Америці на українському кладовищі в Бавнд-Брук. До кінця життя свого свято вірив у день постановлення Самостійної Соборної Української Держави.

Донцов повертається в Україну в своїх безсмертних творах: він, "невтомний сурмач волі" і сьогодні в боротьбі. У перших лавах.

Віктор РОГ

Роль і завдання провідної верстви в творчості

Д. Донцова.

(Тези)

Націоналізм як світоглядно-ідеологічний феномен є відображенням світоглядних установок певних соціальних груп, що проявляється в усвідомленні певної соціальної спільноти як тотальної цілісності і протиставлення цієї цілісності іншим подібним їй за формою соціальним цілісностям. Український націоналізм як своєрідний соціокультурний паросток у дереві націоналістичної ідеології є віддзеркаленням всього політико-історичного шляху українства у всьому багатоманітті його проявів.

Д.Донцов є яскравим представником української школи націоналістичної ідеології, пройшовши світоглядний генезис від мислителя соціалістичної орієнтації до мислителя з чітко окресленою націоналістичною орієнтацією з атрибутом у формі якісної негації лівих ідеологій. Його світоглядна позиція є аперцептивним виразом певних соціальних груп, що прагнули до незалежності України, незважаючи на засоби, якими ця незалежність буде досягнута.

При побудові концептуального каркасу теорії провідної верстви Д.Донцовим були використані праці італійських соціологів, які розробляли теорію "елітаризму" (Г.Моска, В.Парето, Н.Міхельс). Позитив Донцова як мислителя в тому, що він зміг пройти вульгарне тлумачення концепцій даних діячів, спромігшись переробити даний конструкт під українські реалії, сформувавши якісну теорію української національної еліти.

На думку мислителя, саме зрада національної еліти є однією з детермінант, що привели до встановлення чужоземної влади в Україні. Причинами, що привели до даної констеляції, Д.Донцов вважає заміну войовничого елементу національної еліти "пасивною" інтелігенцією "драгоманівського" типу, партикулярний меркантилізм української національної еліти, нездатність синхронізувати свої сили тощо...

Д.Донцов малює контрастний портрет представника української національної еліти, що складається з так званої теорії "трьох рис" (мудрість, мужність, благородство). Мислитель вважає їх атрибутивними для процесу формування молодого покоління української національної еліти.

Акцентування філософом на архаїзмі та традиціоналізмі як важливих складових ланок концепції національної еліти Д.Донцова. Мислитель звертається до історичної минувшини українського народу (Київська Русь, Україна за часів Богдана Хмельницького) як величними прикладами соціальної активності української національної еліти.

Донцов підкреслює роль міста Києва як потужного імпринта до відродження української національної еліти. Мислитель акцентує увагу на історичній минувшині Києва як базисі того, на чому зможе бути побудований якісно новий конструкт української національної ідеї.

При аналізі творчої спадщини Д.Донцова не можна не відмітити деяку подібність концепцій Д.Донцова та видатного українського консерватора-монархіста В'ячеслава Липинського. Деякі дослідники творів Донцова схилиються до думки, що Донцов запозичив певні концептуальні моменти у Липинського, оскільки їхні теорії провідної верстви досить подібні.

Наголошування мислителем на окцидентальному виборі українства, на русі до західних соціальних моделей, та ксенофобія до концептуального Сходу (Росії зокрема). Донцов вважає Україну географічним центром Європи, що повинна служити буфером між Росією та Заходом.

Актуальність ідей Д.Донцова у формуванні нової хвилі національної еліти в душі національних традицій. Звернення до творів Донцова як концептуального каркасу при побудові української модерної націоналістичної ідеології.

Штогрин Д., м. Івано-Франківськ

Теорія еліт в працях Дмитра Донцова

Людина завжди шукала. Питань було багато, але певно, що в основі завжди був пошук свого еґо, і як наслідок, — пошук свого місця під сонцем. Прагнення самоорганізації, — інстинкт, набутий з епохи первісної зграї, перетворився на домінуючу ознаку людства. Тепер питання поставало в іншій площині: якою має бути ця самоорганізація? Пошук ідеального суспільства не обминув жодної філософської школи від давнини до сьогодення; і кожен шукав своє визначення ідеалу. Від часів Гесіода людство виробило певні моделі міфоутопічного світогляду, тепер, зрештою, можна зайнятися і розглядом деяких з них.

Втім, ще Борхесом сказано, що люди народжуються на світ послідовниками або Аристотеля, або Платона; крізь час і простір змінюються імена, обличчя, люди, але не супротивники.

Однією з таких дихотомій, що позначила власною внутрішньою боротьбою усю історію людської цивілізації, виступала і виступає ідея егалітаризму /елітарності .

Обидві концепції були зароджені в хащах Академія та Лікея Стародавньої Греції, і в подальшому, із перемінним успіхом, давалися взнаки навколишньому середовищу: перша, спровокувавши епоху революцій XVI-XIX століть, на перетині із марксизмом явило комуністичні режими, з'єднавшись із лібералізмом породило досучасно визначальну в світі ліберальну демократію; друга у формі спадкового аристократизму була прапором феодалізму, пізніше відродилась у тоталітарних консервативно-революційних рухах, та в епоху глобального постмодернізму конвергуючись із лібералізмом, постає у вигляді бюрократизму та олігархізації.

Врешті-решт, обидві концепції вже давно слугують за об'єкт наукового аналізу, і в такій якості є прооперованими за усіма можливими політико-соціологічними категоріями. Ми ж спробуємо зосередити своє дослідження в полі філософської спадщини д-ра Д.Донцова, що зумовлено певними ретроспективним та перспективним резонами: 1) поруч із В'ячеславом Липинським Дмитро Донцов першим в українській політико-правовій думці підняв до того спорадичні елітистські ідеї до рівня цілісної теорії, синтезувавши вітчизняні доробки із західними концепціями.

2) Його психологічно-волюнтаристичний підхід в теорії еліт спромігся перейти із розряду теорії в принцип національної політичної практики в 30-50 роки XX століття.

3) З огляду на глобалізацію поширення різного ґатунку "західних" та "східних" концептів політичного процесу, актуальним виглядає дослідження та впровадження в

суспільне життя механізмів, що ґрунтуються на власних традиціях соціоорганізації.

Проблематику елітизму Дмитро Донцов розглядав у своїх працях "Модерне москофільство", "Націоналізм", "З приводу одної ересі", "Сучасне положення нації і наші завдання", "Підстави нашої політики", "Політика принципіяльна і опортуністична", "Дух нашої давнини", "Орден - не партія", "Початки "загравістів" і платформа націоналістичного руху" та в інших.

За змістом доктринальних пошуків його теорію еліт умовно можна розбити на три блоки: критика псевдоеліти "масового суспільства" як радикальна негація сучасного йому суспільства, яке змушує дати обґрунтування нової еліти; визначення і характеристика статусу позитивної провідної верстви; організація національної еліти. Зазначені блоки не є якоюсь окремішністю, але їх розумове абстрагування дозволить нам найбільш повно досягнути сенсу донцовської ідеї.

I. Критика псевдоеліти "масового суспільства".

Початок XX століття разом із соціальними та національними вибухами, радикальними змінами карти Європи, зламав та дестабілізував свідомість пересічного європейця. Епоха "Бунту мас", яка раніше охоплювала відносно нетривалі періоди, тепер стала єдиною пануючою в часі. Маса виявилася залишеною сама по собі; це кількість, відірвана від звичних норм. Некерований творчий потенціал природно втілюється в саморуїнацію. Цивілізація в екстремумі – рвучкі хитання вбік є лише шляхом назад. "Простий ум, знаючи, що він простий, осмілюється проголошувати своє право на простацтво і, де хоче, накидає його", — так окреслював сучасний йому стан Х. Ортега-і-Гасет. Але це одна сторона медалі, інша, — порушується рятівна рівновага, людина зривається, шукає захисний панцир, але інстинктивна захисна реакція спрацьовує на пошук ворога, й індивід психологічно налаштований сприймати все, що завгодно.

Вирішення такої хвороби відоме: є матеріал, який або знищить себе, або дочекається на свого творця. Опанування збудженого потенціалу суспільства руйнує старі цивілізації і натомість творить нові. Критичний момент вимагає радикальних рішень, а тому для теоретиків національного елітизму є очевидною необхідність запровадження диктатури як засобу подолання кризи: "... нещасний той народ, що не схоче чи не зуміє в такі моменти огорнутися ... поривом єдності під проводом найкращих!" (М.Сціборський).

Європа так і вирішила власну проблему – шляхом встановлення національних диктатур. Старі європейські демократії не лишилися осторонь: II Світова війна зумовила свої авторитарні корективи політичного устрою.

На цьому європейському фоні українське суспільство не спромоглося вирішити жодного із завдань, поставлених часом: ані витворити власну творчу еліту, і внаслідок браку останньої, відновити державність.

Причиною такого стану Д.Донцов бачить в орієнтаційних проблемах тогочасної демократичної еліти: замість консолідації нації у досягненні власної величі вона сама питала ради в народі що будувати, і якщо державу, то яку: "Тому, коли ці народолобці

твердили, що не мав державницького інстинкту наш народ у цілості, ... що це не лежало в його натурі, — то в тім було стільки правди, що не лежало це в натурі їх власній, в натурі підвладної верстви, якої нащадками умовими і духовими вважала себе інтелігенція".

Закоханість в людину з усіма її вадами та недоліками, об'єктивно опускало цю квазі-еліту до рівня пересічності та позування себе в якості такої: "...замість прив'язаності до своєї віри - байдужість до неї, коли не ворожість або лише формальну релігійність. Замість відданості отчизні - боротьба з "шовінізмом", інтернаціоналізм і космополітизм всяких відтінків... Замість войовничого духу - пацифізм і бажання пристосуватися до всякої сили. Замість гордості й непокірливості - згідливість, потульність і крутість. Замість плямування зла - трусливе потурання йому, замість любови речей великих - любов до людини з усіма її слабостями, т.зв. гуманність. Замість гордого спокою в нещастю - плебейський ексгібіціонізм, виставлювання на показ своєї "біди", й нарікання, щоб збудити милосердя. Замість невміння просити "опори у чужого" - запобігання його ласки, братання з ним..."

Провід найовечніших з овець неминуче довів свою паству до прірви, оскільки "не маючи в собі комбативності (до питання "Як"), ні власного формуючого ідеалу (до питання "Що"), ні претенсії творити з себе формуючу касту суспільності (до питання "Хто"), не могли вони стати ковалями нової суспільності на базі куняючих в масі історичних традицій".

Відповідь на питання "Хто", "Що" та "Як" є предметом розгляду наступних блоків теорії еліт Дмитра Донцова.

II. Провідна верства.

Психологічно-волюнтаристичний підхід Донцова до розуміння еліти наріжно протиставляється її ліберальному розумінню: в еліту не можна обиратись, місце в ній не можна і купити, — нею можна лише стати. Як зазначає сам автор, "Базою творення цієї верстви є для мене не мітичний "демос", не маса (демократія), ані та чи інша кляса ("клясократія"), партійно-політична програма (націократія, монопартія), лише - каста "луччих людей", як каста, оперта на чужій всім згаданим течіям засаді суворого добору й чистки, на засаді персональної моральної якості".

Донцов визначає три базові психологічні риси провідної верстви: "по-перше, шляхетний порив формотворця, задивленого лише в одну мету, створення свого задуму, втілення його в реальну форму... По-друге, — прикметою володарської душі є власне мати оту концепцію форми, яку має втілити в речі, як казав Сковорода - "плян" речі... По-третє — ... є "тверді руки", сила, що утинає матерію й не вагається підчиняти її ворохобні тенденції своєму задумові і своєму пориванню". Услід за Платоном та Цицероном автор окреслює їх як шляхетність, мудрість та мужність.

Шляхетність — це бажання бути творцем, цитуючи Олену Телігу "стати батьками майбутнього своєї нації". Д-р Донцов виокремлює основні напрямні творчого духу: відчуття своєї національної окремішності, як від інших національних колективів, так і від окремих частин власної нації. Ця окремішність зумовлює три рівні темпорального

бачення - розуміння сьогоденного моменту життя нації, "спільна воля в теперішності"; це перманентно актуалізована пам'ять про минуле, оскільки "Великі цілі, що ставляє собі нація, не під силу здійснити одному поколінню, воно мусить продовжувати почате перед ним"; це погляд у майбутнє нації - "готовність до дальших великих діл, одна нова ціль для всіх в майбутнім", або словами Х.Ортега-і-Гасета, "якби нація жила лише минулим і сучасним, ніхто б не став захищати батьківщину у випадку нападу. Спільне минуле нації дійсно сприяє виникненню стимулів (чи реальних, чи уявних) майбутнього. Уявляючи собі майбутнє, ми не мислимо його без існування нашої нації... Захищаючи існування своєї нації, ми захищаємо свій завтрашній день".

Мудрість - це означає "сплодити, виносити і зродити спершу як свій задум оцей зміст, оцю форму, в якій має вилятися завтрашній день" (Д.Донцов) чи використовуючи термінологію Аристотеля із форми "метафізичної" втілитись вже у формі "фізичній".

В контексті мудрості провідної верстви, її представник "мусить мати оте видиво спільноти, яку хоче втілити в форму, в життя...", і спільнота ця має бути не утопічним "повітряним замком", а соціальним організмом, що, з одного боку, забезпечує свою внутрішню стабільність та рівновагу, а з іншого, має зовнішню доконечність та відпорність.

В цьому проявляється покликання еліти — витворення ідеї, яка стане для нації дороговказом, планом будування майбутнього. Як зазначає Ренан "В минулому - спадщина слави та каяття, в майбутньому - спільна програма дії для всіх...". А відтак, національна ідея, незважаючи, екстенсивних рис вона набуває, чи інтенсивних, повинна мати такий сенс і таку форму, щоби кожен відчув себе причетним до ролі будівничого майбутнього нації.

Таким чином сполучення шляхетності та мудрості - жадання і потенції бути елітою разом із стратегічним розумом творення бажаного "завтра" є іманентними рисами провідної верстви в концепції Д.Донцова. Але це не все: треба ще мати силу та мужність нею скористатися в разі потреби.

Мужність має дві сторони: внутрішню, що визначає принциповість та безкомпромісність дотримання власного ідеалу, та зовнішню, яка проявляється в активізмі. Віра в свою правду змушує нести її людям неправим. Це ліпше, аніж хтось буде нести свою неправду до нас. Свою віру слід впроваджувати всередині національного організму через рефрен другої точки Декалогу — "Не дозволиш нікому плямити слави, ні честі Твоєї Нації", та ззовні неї на засаді точки десятої: "Змагатимеш до поширення сили, слави, багатства і простору Української Держави".

Погляд на світ як на Єрусалим в руках невірних. Погляд на життя, як на одвічний хрестовий похід.

III. Орден.

Дмитро Донцов, проаналізувавши стан малоросійського "масового суспільства" та соціальну непридатність його ерзац-еліти, наголосивши на необхідності постанови нової провідної верстви, йде далі, розвиваючи тезу про ключові предикати національної

лідерської організації. Це вже не поодинокий "пустельний самітник" Ф.Ніцше, вона постає як ієрархізована структура, "щось подібне до Ордену, окрему положенням в суспільстві й духом верству "луччих людей" ...яка поповнялася б вихідцями з усіх станів суспільства на підставі суворого добору ліпших, а з другої сторони суворим перецидженням, "чисткою" охороняла б свою духову й моральну вищість і чистість, свою форму і силу".

Наявність та дія орденської будови єдина здатна в умовах загальної дестабілізації та зневіреності подолати з одного боку внутрішню анархію та партикуляризм нації, а з іншого протиставити здорові сили суспільного організму усім шкідливим зовнішнім чинникам. "Доконати чистки авгієвих стаєнь могли лиш люди, натхнені запалом, переконанням своєї вищості, і почуттям права робити так, бажанням стягтися зі світом ворожих ідей, зв'язані суворими правилами Чину".

Відповідність такому покликанню, за думкою філософа, може бути досягнута лише за наявності наступних умов:

- 1) Мета діяльності Ордену – революція, переворот оточуючого невірного світу.
- 2) Безкомпромісність – там, де є ствердження ілюзорності та неправдивості оточуючого, там не може бути домовленостей і "золотих середин" із марами.
- 3) Внаслідок такого ставлення формується почуття власної непомильності – *Sint ut sunt, aut non sint!*
- 4) Непомильність будується на Догматі Віри, на відданості світогляду.
- 5) А відтак "цінності чужих світів потрібні нам лише як трофеї. Ікони ми намалюємо самі" (Д.Корчинський). Безкомпромісність, непомильність, догматизм, революційність не заради "самого процесу", а щоб на місце віттарів фальшивих богів "внести ...власних святих" (Д.Донцов).
- 6) Постанови нового авторитету, культу одиниці й активної меншості.
- 7) Такий культ вимагає суворості як від себе, так і від оточуючих, ідеалізм, формування ідеалу "лицарів абсурду".

Врешті-решт догматизм Ордену коріниться в його суті, і не завжди в його формах. Дії організації мають бути сучасними та адекватними добі дії, в кінцевому рахунку "прикмети Ордену коріняться в прикметах і завданнях їх переходнової доби".

Таким чином, теорія еліт Дмитра Донцова має радикально-оперований напрямок, спрямований на подолання криз межичасового періоду. За цієї причини, зазначені в роботі позиції можуть здатися комусь поверховому та недалекоглядному неактуальними, застарілими, та нереальними. Можуть закинути, що сучасна влада вже не є демократичною беззубою комашнею початку ХХ століття. Так, не є. Але коли смуга транзиту перевалила вже третю п'ятирічку і нація продовжує деградувати, на всі ці закиди ми відповімо тезою Дмитра Донцова, яка і підсумує нашу доповідь: "Помилка демократичної інтелігенції була в тім, що вона думала, що механічно можна набудувати... палаци, парламентарні будівлі, міністерські канцелярії, посадити в них... представників голоти, убраних у відповідні однострої: президента республіки, послів, сенаторів,... і думати, що під булавою цих людей, яких кругозір не виходив за межі

вузького овиду їхніх буденних інтересів, держава почне жити, дихати і ділати. Так не сталося: коли представники плебсу вносять у громадські справи тугу за задоволенням своїх або своєї кліки дрібних матеріальних інтересів, свої дрібні слабості. Свій дух угодовства зі всякою силою чужою чи силою свого власного захланного плебса, свою трусість, свою тупість і брак всякої дисципліни, вносять як політично формуючі ідеї державної міри, нічого з цього не виходить. Подібна ігнорація основних законів функціонування суспільного організму допроваджувала, завдяки таким елітам, суспільність до розкладу. Роблячи з усього: з політичного служіння нації, з політичних урядів, з парляментів, з церковних амвонів звичайний ґешефт, відскочню до особистої кар'єри, до задоволення всіх тих дрібних потреб своїх особистих, своєї родини, кляну, або парафії, як вони привикли це робити в своїм містечку, така еліта забивала самий дух, яким одушевляється всяка суспільність, робила з національного життя велику брехню, а з нації живий труп. В які б пишні шати не вбиралися представники цієї плебейської еліти, на які б курульні крісла і трони не сідали, на яких прем'єрських фотелях не знаходили б собі місця... на які б церковні амвони не входили, — ніколи з них не виходили ні Наполеони, ні Бісмарки, ні Пітти, ні Ришельє, ні Клемансо, ні Мерсіє, ні Вишенські, ні Петри Могили, ні Хмельницькі, ні Київські Іларіони".

Леонтій Шипілов, м. Харків

Містика Дмитра Донцова і сучасність

"Скоріться Богові і протиставтеся дияволу, і втече від вас."1 Цю цитату з Біблії Дмитро Донцов використав, коли пояснював причини поразок у визвольних змаганнях української нації. А причина та в тому, "що робилося тільки половину діла"2, причина в тих двоєдушних людях, які "...чинять перше, та не мають відваги на друге, ...тому й не можуть відігнати диявола від себе, ані від країни своєї"3 А боротьба "матеріальних сил, що йде у видимому світі, є лише маніфестацією боротьби незримих потуг, позитивних і негативних спіритуального характеру; бо сила, що дасть нам фізичну перемогу, б'є з невисохлого джерела прадавньої містики..."4 Сили треба шукати не тільки в зброї, сили треба шукати в духовному джерелі нашої країни. Цим джерелом є наша містика, яка народжує місію, а та ідею, а ідея завершує все конкретними діями – політикою. Бо "все починається з містики, і все кінчиться політикою"5

Донцов пише, що містика у кожної нації специфічна, різноманітна, у кожної нації вона своя і може виявитися для іншого народу ворожою, отож " хто прийме чужу містику, той нехай і частково, прийме і чужу місію і чужих пророків, які за своїм духом можуть бути йому зовсім чужими."6 Ми можемо впевнитися в цьому, якщо порівняємо українських творців мистецтва і творців зарубіжних і побачимо, що Олена Теліга та Євген Маланюк значно рідніші нам, ніж Рубінштайн чи Пушкін, або Тарас Шевченко, ніж Міхалков. Це ще раз підтверджує те, що кожна нація має своїх митців, своїх героїв, свою містику, свою місію, а отже самостійно спрямовує свою політику. Більшість з нас знає і шанує нашу історію, наших героїв, а чи знає хтось нашу містику й нашу місію, перед Богом, перед людством і перед Україною.

Праця д-ра Д. Донцова "Хрестом і мечем" – ось дороговказ до прадавньої містики

України, що показує цю дорогу навіть сліпим, тим хто спить і не знає, що скоро прокинеться і стане на боротьбу зі злом. Бо країна наша є берегинею Бога з його силами добра проти антихриста, що постійно міняє маски та постійно жадає ті сили добра знищити. Чи багато хто знає, що покровителем нашої землі є сам Святий Михайло, "...що ненавидить сатану, що не хоче прощати його, архистратиг, небесний маршал"⁷. Так і Україна повинна запхати списа в "пашу змія", повинна повстати проти тих, хто і досі заважає нам нормально будувати свою державу, ми повинні твердо, рішуче, і без всякого страху зупиняти тих, хто під маскою "старшого брата" намагається підбити нас під себе. Ми повинні боронити наш Київ, що є духовним серцем України, місто святої Софії, місто премудрості Божої. Бо за Золотоверхим Києвом таїться праджерело нашої містики. Київ є вогнищем, "...звідки промінювала велика Правда. Вона надихнула Шевченка, вона надихнула всі ідеї, якими трималася в купі, в силі і славі, колись з установами своїми держава українська за Володимира, Ярослава, Богдана і Мазепи, — ідеї права, упорядкованого, ієрархічного суспільства, культуру отчизни, віри, справедливості і конечности щитами і мечами огородити Святе місто і Землю від поганих."⁸

Невірні постійно хочуть Київ зробити своїм, зламати Дух його. Це антихрист, який ховається під масками держав-агресорів, що змінюються протягом всієї історії: спочатку Ханська орда, потім Польща, а потім і Москва, загроза від якої висить над Україною і зараз. В чому ця загроза? Проявляється вона в тому, що жадає Москва святі церкви наші зробити своїми, і багато в чому їй це вдається. Не є новиною той факт, що на сьогоднішній день в Україні московських церков більше, ніж в самій Росії. Згадаймо те, що було сказано вище з приводу прийняття чужої містики, а саме: хто прийме її, той прийме і політику тієї держави, звідки ця містика виходить, що найчастіше має негативні наслідки. Приймаючи чуже, ти зрікаєшся свого. А чи не зрікаються своєї містики ті, хто молиться у тих церквах? Не розуміючи націозахисного сенсу містики, потім питаються: "Чи довго ще буде каратися Україна?"

На це питання дає відповідь Донцов, використовуючи мудрість Філіпа Македонського: завжди нищилися перші ті, хто "...підносив проти займанця гостру шаблю, або гостре слово"¹⁰. Чи не це робилося раніше, коли каралися кращі сини України, такі, як Міхновський, Петлюра, Бандера, Коновалець, Стус... Чи не так чинить наша влада зараз, коли нищиться українська еліта, що не хоче миритися з дійсністю...

Та історія розвивається спіралью, — і крайні хати теж почали палати. Прийшла черга і тих мільйонів на Україні, що сиділи нишком. Москва знала, що в українцях живе дух прадавньої містики, що постійно кличе до повстання, тому і проводила політику народовбивства в Україні: концтабори, штучні голодомори, масові виселення. Нашій владі український дух теж не до вподоби. Чому таке робиться? Тому що влада хоче зробити з нас покірливе бидло, яке не знає ні своєї мови, ні своєї історії, ні своїх героїв, ні своїх традицій. А історія, традиції, герої, легенди, релігія — це і є наша містика.

В період національної революції 1917-1922рр так і було: "ті, які, не вміли навіть говорити по-українськи... були найбільш крайніми, запальними, непримиримими

націоналістами"¹¹ Чому так відбувалося? Може через Шевченка, може через Франка, через історичні перекази, традиції козаччини, думи, пісні, легенди, були вони пройняті містикою нашої давнини. Мало зробимо, коли будемо тільки час від часу страйкувати на площі, багато зробимо тоді, коли звернемося до містики, збудимо її у себе, виховаємо її у своїх дітях. Не допоможуть голосіння "Кучма геть!", коли не будемо "вкладати в нашу ідею ясних, опертих на нашої прадавній містиці, ідей релігійних, політичних, культурних чи етичних і естетичних."¹² Не треба зупинятися на півдорозі, не треба ставати тими "двоєдушними" людьми, що роблять тільки половину діла. Коли вже здобули державність, то здобути повинні і духовність, бо нація без неї просто натовп, а держава – об'єкт для узурпації. Як зречемося своєї містики, марною і безпідставною стане наша політика.

Євген Саєнко, член ХОО МНК, м. Харків

Вплив Д. Донцова на становлення та формування ОУН

Після Другої світової війни у середовищі Закордонних частин ОУН виникла гостра ідеологічна дискусія. Деякі діячі ЗЧ (Л. Ребет, З. Матла, Б. Кордюк та інші) стали в опозицію до Провідника Степана Бандери. Одним із принципових питань дискусії було:

"Опозиція: Писання Донцова мали поганий вплив на мораль націоналістів!"

Бандера: Донцов залишається і далі авторитетом в питаннях ідеології"

Обидві сторони із запалом доводили свою правоту. Але нам із цієї дискусії (що, до речі, завершилась відламом т.зв. ОУН(з) або "двійкарів") слід зробити лише один висновок: безумовно, вплив Донцова на формування ідеології Організації Українських Націоналістів був значним.

Власне саме Донцов витворив у філософії українського націоналізму цілісну концепцію трактування і розуміння історії людства, її двигунів і першопричин. Одним із найважливіших висновків у концепції є той, що пояснює успіхи, піднесення якоїсь із націй наявністю в ній згуртованої, вольової, героїчної "касти луччих людей". Донцов стверджує, що "ідеєю Ордену є активна меншість: тому "це не рецепт для масового вжитку". Саме на засадах українського національного ордену і творилась ОУН. Ось як сформував вплив творів Донцова на українську молодь 20-30х років Степан Ленкавський:

"Перші націоналістичні гуртки шукали теоретичного обґрунтування своїх позицій, політичних аргументів, потрібних для боротьби... Таких позицій шукали в сучасних ідеологів, якими тоді були Липинський та Донцов.

Липинського не сприймали, бо питання конкретного устрою Української держави не було тоді цікаве... Однак далеко більший вплив на ідеологічне життя націоналістів мав д-р Донцов. Він своїми творами формував здоровий боєздатний тип української людини, позбавивши її традиційної беззубости, хитливості, м'якості й безхребетності... Донцов становив ядро тогочасної теоретичної, ідеологічної праці націоналістичних гуртків".

Хоч Дмитро Донцов ніколи не був членом УВО чи ОУН, його праці лягли в основу світогляду членів цих організацій. Розглянемо основні проблеми, які він висував у своїх

творах:

- Москва – ворог число 1. Це мало величезне значення в той час, коли багато радянофілів орієнтувалося на СРСР. З цього ж твердження випливало друге: єдиний шлях для України – з Європою проти Москви;

- Ясність у питаннях націоналізму та інтернаціоналізму. Ніякі напівзасоби, ніяка ставка на інтернаціонал, федерацію, автономію, не допоможуть. Метою націоналістів є Українська держава, міцна й могутня;

- Критика квалітету української політичної думки. Безжалісні закиди до українофілів та соціал-демократів;

- Питання української національної духовності, сильної і волюнтаристичної сьогодні і в минулому;

- Поточні питання стратегії і тактики – легальні чи підпільні форми боротьби (Донцов схилився до другого), як організувати широкі маси в підпіллі ("Маса чи провід") тощо.

Усі ці питання у 1929 році на Першому Великому Зборі ОУН були затверджені як основні ідеологічні засади Організації.

Хоч Донцов і залишався "незалежним ідеологом" проте до кінця свого життя зберігав тісні стосунки з лідером ОУН полковником Євгеном Коновальцем (за підтримки останнього і виходив "ЛНВ", витвір Донцова), чільними діячами УВО, а згодом ОУН.

Його авторитет як найбільшого мислителя – націоналіста завжди шанувався Організацією. Відхід від ідейних принципів націоналізму, сформульованих Донцовим, вважався відступом, помилкою, опортунізмом.

Слід також зазначити, що Донцов у своїй публіцистиці, критикуючи УНДО, ЗП УГВР, ОУН(з) та інші ліберал-демократичні формації, не робить жодного закиду ОУН. Навпаки, він протиставляє звитяжну боротьбу ОУН-УПА пустопорожній балаканині емігрантських партійних лідерів.

"Двійкарі", закидаючи Донцову "політичну аморальність", не наводять жодного факту з цього приводу. Натомість на сторінках їх видань можна побачити лише роздуми про "демократію", "перехід до безкласового суспільства", "еволюцію ОУН у партію" і обурення, чому Донцов цього не підтримує. Зрозуміло, що Дмитро Донцов, пам'ятаючи, що саме ці та їм подібні "ідеї" призвели до поразки національно-визвольних змагань 1917-1921рр., не міг погодитися з "двійкарями".

Кажуть: Донцов суперечливий. Але для багатьох таким був і Шевченко. Тому суперечливі не Шевченко і Донцов: слід шукати причину не в них, а в роздвоєнні власного світогляду.

Ще одним свідченням значимості й постійної актуальності творів Донцова є те, що комуністичні ідеологи так і не наважилися полемізувати з ним: його тільки лаяли. Бо ж полемізувати – означало б опосередковано знайомити читачів з його думками, ідеологіями, оцінками, висновками, що було смертельно небезпечним для системи. Тому проти Донцова було вжито метод замовчування.

Як завершення використаю слова д-ра Богдана Стебельського, сказані ним до 80-ти річчя з дня народження Донцова: "З ідей Донцова зродилися "лицарі абсурду", того чину, що є так дуже на потребу сьогодні, що завтра буде вирішувати, а в духовній і моральній площині вже вирішує долю цілого людства. Від того чи ідеї, що їх пропагує Донцов і які здійснює Коновалець, Бандера, Шухевич, вояки ОУН-УПА і які продовжують реалізовувати тисячі безіменних воїнів революції, від ідей революції залежатиме, чи людина на цій земній кулі переможе сили зла, а чи в компромісі з ним перестане бути людиною".

Тарас Максименко, МНК, м.Рівне

Література, що була використана для написання доповіді:

1. Д. Донцов "Підстави нашої політики", Відень. 1921
 2. Д. Донцов "Дух нашої давнини", Дрогобич, 1991
 3. Д. Донцов "За яку революцію", Мюнхен, 1957
 4. Д. Донцов "Єдине, що є на потребу", Київ 2002
 5. Д. Донцов "Партія чи орден", "ЛНВ", лютий 1933
 6. С.Ленкавський "Історія Українського Націоналізму", / С. Ленкавський "Український Націоналізм". Твори, т.1, Івано-Франківськ, 2002
 7. Я. Стецько "Мої думки на маргінесі дискусії про Орден" / Я. Стецько "Українська визвольна концепція". Твори, т.1, Мюнхен, 1987
 8. О. Баган "Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї". Дрогобич, 1994
 9. В. Іванишин "Нація. Державність. Націоналізм", Дрогобич, 1992
 10. Р. Кричевський "ОУН в Україні, ОУНз і ЗЧ ОУН". Нью-Йорк - 1962 - Львів - 1991
- Роль і завдання провідної верстви у творчості Дмитра Донцова

Про те, що ієрархізація є ознакою упорядкування будь-якої системи, почали говорити і писати давно. Різноманітні елементи взаємно доповнюють одна одну. Якість цих елементів у загальній системі неоднакова. Те ж стосується й людських спільнот. Ще Конфуцій відстоював непорушність суспільного поділу на відповідні верстви. Платон і Арістотель також підтримували теорію біологічної і моральної нерівності. На їх думку, належність до рабів чи володарів є природженою якістю людей. Арістотель писав: "Одні люди за природою вільні, інші раби, і цим останнім бути рабами корисно і справедливо". Мислителі середньовіччя Аль Фарабі, Ібн Сіна, Ібн Рашид суспільним ідеалом вважали гармонію ієрархізованого соціуму. Для Августина Блаженного нерівність - необхідна умова суспільного життя, прагнення до рівності протиприродне і приречене. Т. Парсонс твердив, про пірамідально побудовану суспільну систему, "в якій відносно більше число потрібне на більш низьких рівнях організації і все менше число на просуванні до більш високого рівня".

Особливого звучання елітарні уявлення про суспільство набули у філософських та політологічних дослідженнях на початку ХХ ст. у творах В. Парето та Г. Моска. В дослідженнях соціальної стратифікації поняття еліти (від фран. - добірне) стало ключовим. У творчості Тойнбі було зроблено акцент на елітарній меншості, яка у протилежність масі здатна очолити зміни культур, прийняти виклик історії,

спрямувати історичний процес. До розробників теорії еліти можна віднести Р. Арона, Х. Ортеґу-і-Гассета, Д. Белла, С. Ліпсета. У дослідженнях еліти здійснюють її типологію, виокремлюючи політичну еліту, військову еліту, еліту бізнесову, адміністративну еліту, ватажків мас, духовну еліту.

В. Липинський також вважав, що невід'ємним атрибутом будь-якого суспільства є наявність у ньому вищого, привілейованого прошарку, здатного подолати деструктивні суспільні тенденції, створити та захистити державу. Еліту характеризують дві ознаки: сила і авторитет. Ярослав Стецько писав: "найкращі з народу – селяни, робітники й ремісники є між творцями нового ладу в Україні, і вони, що з народу вийшли, про народ дбають". ("Націоналізм і демократія").

Говорячи про творче надбання Дмитра Донцова, слід наголосити, що одне з найсильніших місць у його концепції українського націоналізму посідає ідея провідної верстви. Цю ідею зустрічаємо у його знаменитому "Націоналізмові", але повніше вона розкрита у іншій, не менш важливій праці. У 1944 р. у Празі опубліковано "Дух нашої давнини".

Що спонукало автора до написання цього твору? Донцов глибоко переймався сучасним становищем України, яка фактично перебувала в руїні і рухалася хибним шляхом слідом за різними поневолювачами. Донцов прагнув свою ідею ієрархізованого суспільства протиставити класократії, інтернаціоналізмові, соціалізмові, існуючій демократії та іншим суспільно-політичним ідеям, що на думку Донцова, здатні завести в прірву Україну. Базою творення провідної верстви Донцов проголошує не "демос", не масу, не клас, ані партійно-політичну програму, лише певна каста "луччих людей", що оперта на засаду суворого добору й чистки та персональних моральних якостей.

До питання про касту Донцов вже звертався у публікаціях "Модерне москвофільство", "Партія чи Орден", "Козак із мільйона свинопасів". У 1938 р. Д. Донцов писав: "Об'єднати розпорошені енергії нашого загалу в однострумну й карну цілість зможе тільки нова каста нових людей, з новою думкою, з новими організаційними ідеалами. Створити цю нову касту – завдання нашого часу".

У частині першій "Духа нашої давнини" – "Із яких причин і через що спустошена земля наша" Донцов наголошує, що "Суть нашої проблеми лежить у питанні формотворчої, будівничої правлячої касты". Доки була в Україні сильна й мужня провідна верства, то й країна розвивалася. Без такої касты не було б і сильної Русі, і козащини. "За моральним упадком еліти, слідує, як його тінь, заслужена кара нації". Злети й падіння провідних каст – вічний закон. Коли провідна верства занехає властиві їй інтереси (політичні, релігійні та воєнні), а лишень переймається матеріальним добробутом – "не слава, а страва", то приходить занепад. Занепад козащини Донцов пояснює не географічним розташуванням України, не недемократичністю козацької держави, а "змужиченням" цієї касты через великі втрати її ліпших елементів на війні і через занебезцешування касты гіршим елементом ... через втрату й зник козацького духа...".

Національне відродження першої половини ХХ століття мало б принести позитивні

зміни у питанні державотворення. Російська імперія конала. Завданням тодішніх вождів було на її руїнах збудувати нову сильну державу. Занепад національної провідної верстви зумовлений втратою тих якостей, яким вона мусила відповідати. Замість релігійності – атеїзм і байдужість, замість відданості батьківщині – інтернаціоналізм і космополітизм, замість вояцького духу – пацифізм, замість гордості – покірливість і крутість, запопадливість щодо сильніших.

Провина за поразки, як вважає Донцов, лежить не на народів, а на провідній верстві, що виявилася "щепкою на поверхні розбурханого моря". Отже, бачимо наскільки важливою у житті нації Д. Донцов вважав роль провідної верстви, на неї він покладає всю моральну відповідальність за піднесення чи занепад. Завдання провідної верстви: здійснювати організаторську функцію, боронити землю, мобілізувати цілий народ, організувати культурне життя, оберігати від зовнішнього чи внутрішнього лиха. Ідею провідної верстви Донцов протиставляє ідеям юрби, плебсу, "хліборобам", покликання яких бути виконавцем волі сильніших. Селянську культуру хліборобського субстрату Донцов протиставляє "номадам" (за Щербаківським). Різниця між ними "є різниця ментальності не двох націй, а двох рас, каст, всередині одної і тої самої нації". Коли провідна каста має ознаки тієї другої касты, то годі сподіватися якогось добробуту нації. Кожен народжується до свого. "Як орел створений до лету, а гадюка – плазувати, так і люди: одні до одного діла, другі – до другого. Це Богом закладене в їх природі. Цю правду треба вміти розпізнавати". ("Дороговказ Григорія Сковороди нашій сучасності").

Аналізуючи філософське надбання Г. Сковороди, Дмитро Донцов наголошує, що, на думку цього філософа, головна мораль еліти в тім, щоб тримати суспільність – на її провідній верстві і високій якості. "Серце і розум правителів повинні бути вільні від турбот про буденні справи, вільні від дрібних "печалей життєвих". Для суспільства наступає катастрофа, коли ті, що мають вести його, — "думками і серцем приліпляються до своєї – не Божої" – а "скотської натури", до "видимого і тлінного", прагнучи вислугуватися чужим панам "за ласки многі і немногі", вдаватися в "чужі правди" з корисливих міркувань чи замість "вибраних", "ліпших", людей, — спиратися на "зграю лстивих фаворитів", а людей "цнотливих" і "луччих" відкидаючи від суспільства у своїй "гонимості" за "ілюзорною фортуною чи власною "славою".

Провідна верства мусить у суспільстві творити окрему від загалу касту. Вона має піклуватися про загальне добро, а не про те, що їй приємне й корисне. "Майстри" в громадському житті – це члени провідної верхівки" ("Дух нашої давнини").

Донцов відрізняє своє розуміння провідної верстви від індійських каст чи спадкової аристократії. Еліта залишається елітою поки вона здатна працювати задля загальної справи, виконувати своє покликання. Донцов визнає, що на певному історичному етапі націю завжди очолює певний клас. Донцов цьому чинникові не надає суттєвого значення. Нація сама обирає у свій провід той клас, який може якнайкраще задовольнити життєві потреби нації, його заступає інша верства, що спроможна очолити націю і виконати покладені на неї завдання: "...не може утриматись при житті і пануванні кляса, що перестає бути суспільно корисною..." ("Націоналізм"). У здатності

національного організму знову й знову висувати зі своїх лав групу людей, що спроможна очолити її, не звертаючись по чужу допомогу, слід вбачати один з проявів самодостатності нації. Який саме клас перебуває при владі, не впливає на її інтереси й пріоритети. Суб'єктом міжнародної політики проголошується нація, а не її частина – клас, що веде націю за собою.

Різні касти лишень доповнюють одна одну: одна боронить другу, друга – виживлює першу".

"Гієрархізація суспільности й на ній збудований державний лад з окремою, своїми здібностями, расою й положенням відгородженою від інших, з генієм командування і кастою, — є конечна передумова правильного діяння суспільного організму".

Прикметами духа провідної верстви мають бути: шляхетність, мудрість, мужність, відвага.

Занепад провідної верстви в Україні Донцов порівнює із загальною кризою європейської культури. Донцов пише про те, що на зміну давньої шляхетської провідної касти, почала відігравати роль суспільної верхівки в європейських суспільностях – маса. Зло полягає в тому, що різна партійницька "еліта", що вийшла з маси, з однієї сторони претендує правити країною, а з другої – "ні своїм політичним впливом, ні мудрістю, ні відвагою, ні шляхетністю думки від пересічного члена тої маси не відрізнялася". Твердження Донцова збігається з ідеями Ортеґи-і-Гассета та його "Бунтом мас".

На думку Донцова, дух матеріалізму згубив верхівку у Європі й в Україні. Епохи хаотичні змінюють нормальні епохи. Хаотична епоха зупиниться, якщо нація поверне "до духа нашої давнини, до духа традиціоналізму" з її ієрархічним поділом та достойною провідною верствою

Отже, підсумовуючи сказане, хотілося б наголосити на важливіших аспектах теорії еліти Дмитра Донцова.

Націю очолює каста кращих людей, провідна верства. Будь-яке суспільство має ієрархічну будову, тобто поділене на вищі й нижчі касти. Цей поділ має не соціальний, а "людський" характер, тобто люди поділяються на касти залежно від природних здібностей.

Ідея ієрархічності суспільства, за Донцовим, була непорушним правилом буття українців, принаймні, до ХІХ століття.

Людське суспільство аристократичне. В суспільному житті провідна каста виконує роль формотворця, тобто саме вона визначає місце, функції тощо частин в інтересах цілісності суспільного організму і несе відповідальність за цю цілісність. Саме вища каста своїми ідеями і духом тримає суспільність (націю), дає їй силу, надихає, охороняє від агресії і розкладу через егоїстичні відцентрові тенденції, що призводять до знищення форми і обернення націю на натовп, "аморфну масу". Цієї мети (єдності) провідна верства досягає, керуючись не інтересами окремих частин, а інтересами охорони цілісності всієї спільноти. Провідна верства творить державу й за неї відповідає, маса воліє егалітарності, що є прямим шляхом до занепаду, якщо цю масу не організувати належним чином.

Олександр Вовк, МНК, м. Суми

Деякі світоглядіві, естетичні і стильові параметри публіцистики Дмитра Донцова (на прикладі аналізу роботи "Підстави нашої політики")

В роботі "Підстави нашої політики" Дмитро Донцов висвітлює проблему політичної кризи початку ХХ століття, війни 1914 р. і революції 1917 р. в контексті причин, найбільше впроваджуваних в суспільну самосвідомість. Це – боротьба за економічне панування між світовими державами і державними блоками й назрівання соціальної революції. Донцов переконливо доводить, що ці причини є поверховими, і за ними стоїть конфлікт не тимчасового характеру, обумовлений збігом обставин, а світоглядовий і цивілізаційний. Конфлікт двох типів ментальності, культури і суспільно-політичного устрою, маніфестований опозицією "Європа – Росія". В роботі задіяний значний масив історичного матеріалу різних періодів, регіонів і націй, з якого чітко окреслюються два альтернативних шляхи розвитку, подані в порівняльному контексті: європейської демократії, основаної на культі особистої ініціативи, честі та гідності, з одного боку, і з іншого — російської деспотії – охлократії, яка базується на авторитаризмі влади, безвольності й аморфності мас, а також російсько-православному месіанізмі "народу-богоносця".

Крім подієвого ряду світової історії різних епох Донцов демонструє неабияку обізнаність у світовій і російській культурі. Будь-яка теза чи твердження стосовно аналізованого предмету вводиться ним у відповідний темі історико-культурний формат. Крім того, будь-який сучасний факт або тенденція розкривається не тільки на синхронному рівні, в площині різноманітних зв'язків і аналогій, але також в плані його історико-культурної генези. Так, наприклад, більшовизм розглядається не лише як ідеологічна доктрина, а передусім як чергова на момент революції 1917 року варіантна форма російської месіанської ідеї, яка генетично пов'язана із такими концептами, як панславізм, слов'янофільство, неославізм, євразійство. Змістовно більшовизм був підготовленим усім розвитком російської культури, зокрема, літературою і публіцистикою. Такий підхід дав можливість Донцову визначити сутнісні інваріантні риси цієї ідеї, які експлікуються і переходять в історії російської самосвідомості з одної форми в іншу. Те ж стосується політичної парадигми: незмінності деспотії та егалітаризму у зміні самодержавної на радянську модель. Обґрунтованість кожної з позицій дає йому право чіткої їх оцінки й визначення власного до них ставлення.

Стильова імперативність, за яку Донцова часто критикують, вмотивована і виправдана тими логічними висновками, які він робить, і тому ця критика в більшості випадків безпідставна й суб'єктивна. Для стилю Донцова характерні інформативна каузальність речень, абзаців і розділів, розширюючі рамки тексту цитування різними мовами, апеляція до художніх і наукових текстів, використання знакових імен літературних та історичних героїв, а також іронічних метафор. Вони ж зайвий раз підкреслюють гострий розум автора і його критичну відстороненість від туманних програм українського просвітництва, якими вона підмінила волю до влади і посирила своєю діяльністю хаос, який виник в українському суспільстві в результаті війни й

наступу революційної стихії.

Різнобічний аналіз опозиції "Європа-Росія" є тлом, на якому постає й обґрунтовується мета роботи, сформульована у 6 абзаці 1 розділу: "...накидати загальні риси ідеалу" (С.94). Мета пов'язується із конкретним чином "знайти вихід з проклятої ситуації, в котрій опинилася країна" (С.94). Два перших розділи "Підстав..." – це детальний і різноаспектний аналіз світової кризи як вибуху і зіткнення європейської й російської систем. "Ідеал захований у неясній, підсвідомій психіці народу, але твориться зовнішніми чинниками. Виробити його неможливо без правильної оцінки кризи, яку переходимо зі світом" (С.94). При цьому криза щодо даної опозиції розглядається не як окремий історичний момент, але як постійна складова історії, бо вона "не хвилева" (див.С.94).

Визначення колективного ідеалу або національної ідеї подано у 3 розділі. Це — ..."передавані з покоління в покоління погляди на світове завдання нації та її ролію поміж іншими народами.(С.140) Лише свідомість свого ідеалу, на думку Донцову, дає нації ясність цілей та енергію в їх виконанні, можливість акумуляції сил. Він бачить колективний ідеал нації передусім у боротьбі з Росією — авангардом Азії, уособлюючим східний тип абсолютизму (див.: С.142), це – перше, і в плеканні засад західної культури – правової психіки, особистої гідності, творчої самоакції — це друге. "В цій нашій боротьбі проти хаосу на Сході, в обороні – у своїй власній державності й культурі – цілої культури Заходу якраз лежить українська національна ідея, що мусить бути підставою нашої цілої політичної програми." Донцов представляє Україну як перший етап універсальної програми Росії — експансії на Захід. Боротьбу з українським панством у XVIII ст., з українською церквою у XIX ст., з українським селянством у XX ст. продовжує боротьба з польськими панами у 1832 і 1861 р., з польською церквою за Миколи II, а далі з європейським соціалізмом і синдикалізмом. Основні чинники в Україні та Європі, готові об'єднатися для підтримки Росії — ті, що живуть егалітарними ідеалами і за їх здійснення дають себе ужити проти більш розвинених верств. Темне селянство проти української шляхти у XVIII ст., "деревенскую бедноту" проти політично свідомого класу українського селянства по революції 1917 р. Тобто голота, люмпени є силою, на яку спрямовує Москва агітацію для кінцевої мети – деморалізації західної суспільності та її розкладу, що є передумовою російського панування в Європі. Експансію Росії західне слов'янство конкретно відчуло з другої половини XIX ст. Раніше, коли Україна виборювала незалежність, у XVII – XVIII ст., вона водночас стримувала цей ідейний російський похід на Захід, і в цьому, підкреслює Донцов, її заслуга.

Повернути собі статус активного чинника міжнародної політики можна, за Донцовим, лише за таких умов, коли "воля стати політичною нацією реалізується як найвищий закон, і практичні політики вміють зібрати сили, здатні цю волю зреалізувати". Для цього, за Донцовим, необхідно розвивати в суспільстві почуття національного егоїзму. Національний егоїзм у його трактуванні є альтернативою романтизму як схильності до космополітичних універсальних гасел, котрі роблять націю нездатною до дії, "бранкою протинаціональних ідеалів". Найважливіші з

космополітичних ідей – це федералізм, пацифізм, інтернаціональний соціалізм. Критику цих понять дає Донцов у третьому розділі роботи.

Завдання IV розділу формулюються у віднайденні комплексу політичних ідей і понять нації, які виходили б з її історії та економіки й актуалізували традиції предків у самосвідомості сучасної генерації. Найголовнішою метою внутрішньої політики визначається створення не тільки культурної, але і політичної нації. "Нація культурна, — пише Донцов, — що не має власних політичних ідей, мусить жити чужими, звичайно, перекладеними, чужим політичним ідеалом. Вся її культура, що не виходить поза рамки примітивного, стає перекладом із чужого. Національна психіка вироджується в скалічення. Нація перестає бути повним організмом, вона робиться сектою, як жида або "старообрядці". Роздвоєна психіка одиниці, що має нещастя належати до такої нації, шукала повноти змісту і у своїх безуспішних змаганнях кінчала або донкіхотством, як Містраль, або божевіллям, як Гоголь." У роботі проводиться чіткий водорозділ між двома типами мистецтва і літератури: перший базується на космополітичних цінностях і характеризується байдужістю до проблем нації, її перспектив, і другий, навпаки, є суголосним її інтересам і сприяє структуризації публічного життя згідно національному ідеалу, який цей митець сповідує. Отже, категоричним імперативом внутрішньої політики Донцов вважає "ніколи не забувати, що головною ціллю є національно-державний, а не національно-культурний ідеал."

В цьому плані відповідність внутрішньої зовнішній політиці сепаратизму досягається у процесі вестернізації нації: плекання всіх живих ще в народній психіці традицій та інституцій Заходу, котрі колись зробили з українців націю й із занепадом яких українці стали народом. Загальні риси західноєвропейського ідеалу – це визнання вартості індивідуальності, особисте зусилля, егоїзм в суспільній праці – по-перше, засади організованого колективу і самоакції – по друге, енергійна оборона національним колективом своїх прав назовні – по-третє, негачія російських ідеалів орди (охлократії або деспотизму), уярмлення одиниці й космополітизму." (с.168) Отже внутрішня політика мала би розвиватися на принципах демократії, коли розуміти під цим поняттям "економічну й політичну самодіяльність, оперту на свободі одиниці" (с.169).

Другою засадою внутрішньої політики (перша – політичність нації) Донцов називає "примат зовнішньої політики над внутрішньою". "Всі напрямки та цілі політики внутрішньої мусять оцінюватися за тим, чи вони сприяють устояти нації у тій війні всіх проти всіх, котра панує в міжнародному житті, чи ні? Внутрішні реформи, урядження, принципи, що захитують незалежність нації назовні, муситься без жалю викидати на смітник історії. І навпаки, ідеї та принципи, якими б кепськими вони не видавались засліпленим доктринерам, ...треба із залізною енергією провадити в життя всередині держави, коли цього вимагає інстинкт самоохорони нації ..." (С.166). У цьому контексті Донцов справедливо називає демагогами, крестинами, фанатиками, папугами, шкідниками і свідомими провокаторами, в цілому — "загальнонебезпечними ідіотами" тих, котрі навіть у добі, коли йдеться про життя нації, коли всі її сили треба зосередити

в одній руці, підпорядкувати одній волі, — домагаються "привернення конституційного режиму", "свободи преси", вимовляють завчені слова про свободу, рівність і братерство". Актуальним для двадцятих - сорокових років і таким, що дискутується сьогодні є твердження Донцова про те, що "Із принципу політичної нації випливає недопустимість ніяких інших, що претендували б на вищість над ним, над принципом політичної непідлеглости. В ім'я цієї засади відкидається, по-перше, примат територіального з'єднання всіх частин нації. Бо лише коли хоч в невеликій частині народу жевріє ідея незалежності, коли хоч частина народу має змогу виявити волю нації, то це краще, ніж коли нидіє цілий мозок нації у рабстві, атрофуючи в цілій нації волю до самостійного життя" (С. 168) Цей пасаж могли би, наприклад, взяти собі за епіграф автори того номеру львівського журналу "І", який повністю присвячений проблемам автономізації й федералізації Галичини, створення окремої Галицької республіки. З того ж принципу, на думку Донцова, "випливає недопустимість жертвувати політичною незалежністю задля досягнення економічних вигод для країни, бо втративши власну політичну волю, нарід не довго користатиме позірними економічними вигодами, стаючи скоро рабом переможця." (169). Це твердження мали б закарбувати у своїх мозках ті з наших політиків, які віддають сьогодні наші стратегічні об'єкти Росії і визнають стосунки з нею пріоритетними в економіці.

Третьою засадою внутрішньої політики Донцов називає "традиціоналізм або окциденталізацію цілого нашого внутрішнього життя". "...два факти ніхто не посміє заперечити: що першим етапом або передумовою політичної сепарації від Росії є культурна сепарація та що тільки так довго могли ми опиратися російським впливам, як довго непорушно стояли засвоєні нашим народом традиції германо-латинської культури. Це вона привнесла в нас індивідуалістичну психіку, її активність, котрі, діючи як в одиницях, так і в групах, дозволили ставити чоло російським впливам. Литовський Статут, Магдебурзьке Право, незалежна від світської влади церква (латинсько-римський принцип), церковні братства, козацькі товариства (ідея лицарства, що лежала в їх основі, також чисто європейська), становий конституціоналізм, зрештою, приватна власність - усе це були урядження, що виробили з нації європейський тип організованого колективу, збудованого не на московському принципі приказу, тільки на англійсько-європейському - самоуправи (Selfgovernment) Інституції, що виробили в нас велику відпорну силу, а в одиницях - активну психологію борця, що своє найбільш викінчене виявлення знайшла в Америці. ...Ця активістична психологія допомогла Україні стати заслоною побідному ходові російського деспотизму в його політичній, релігійній та соціальній експансії. Те, що було перепорою цій експансії тоді, лишилося нею й досі. Коли інституції, що витворювали цю психіку, зникли, "московилися" або, що було те ж саме, "православилися", нація стала наближатися до тої медузуватої маси, якою була і є маса російського народу." (С.167 - 168) Сьогодні, на дванадцятому році Незалежності, можна констатувати, що в такому медузуватому стані наша нація продовжує існувати і він поглиблюється. Найбільш прикро, що ті зародки патріотичних громадсько-політичних об'єднань, товариств, спілок у суспільному житті, незалежних

від світської влади церков УАПЦ і УГКЦ, церковних братств, які з'явилися на початку 90-х років, сьогодні перебувають або в стані клінічної смерті або імітують власне життя. І це тому, що не де-юре, але, де-факто Україна поглинається Росією і перетравлюється в її стратегічних планах стосовно поки іманентної, економічно-політичної експансії на Захід.

З позицій національного ідеалу, сформульованого і обґрунтованого у перших чотирьох розділах роботи, Донцов у наступних двох розділах, п'ятому і шостому, провадить аналіз соціальних сил, задіяних у революційних подіях, і дає нищівну, але, на мій погляд, цілком справедливую оцінку українській політичній еліті 10 - 20-х років, як у світоглядovому, так і в поведінковому планах. У VII розділі Донцов зазначає ті здорові елементи нації, які могли би бути підвалинами патріотизму та засадами ідеалу державності, політичної самостійності в умовах поразки національної революції й продовження боротьби за його здійснення в нових умовах.

Отже, в будівництві української держави від 1917 р. брали участь, як зазначає Донцов, такі сили: "селянська маса, національна інтелігенція різних класів і український Ульстер, тобто національні меншини."

Селянство Донцов називає головним організаційним фактором революції попри всю його непідготовленість до державного будівництва. Він визначає риси, які характеризували селянство тих часів: "Глибока свідомість своїх інтересів, великий політичний інстинкт, бистра орієнтація, незламна впертість у переслідуванні цілей, організаційний сприт, змисл порядку, повна байдужість до пацифізмів, антимілітаризмів та інших "ізмів", аристократична відраза до всяких форм охлократії, насильно накидуваних їй інтелігенцією, — ось були прикмети нашого селянства." (С. 172) Революцію 1917 року на Україні Донцов називає селянсько-буржуазною і виводить її причини з незавершеності реформи, проведеної у 1863 р. Олександром II, яка при формальному звільненні селянства не давала можливості селянам вести господарство. Отже, за остаточне скасування панщини українські селяни почали змагатися ще за три роки перед першою російською революцією (повстання на Харківщині та Полтавщині) і революція 1917 року сприймалася ними як завершальний етап. "Проти советського режиму, проти диктатури люмпен-пролетаріату селянин, який має прибутки з приватної власності, звісно, є контрреволюціонером (див.: С. 173 - 174) І тому не допустити "новий організаторський клас", який тоді складав більшість українського народу, до панування, — таке завдання поставила собі нова червона бюрократія, "розвиваючи демагогічний прапор боротьби "з кулаками й куркулями", мобілізуючи сільських "паливодів і горлорізів", збираючи під свій стяг під терміном "деревенской бедноти" злодіїв, конокрадів та інші знищені екзистенції, цих, як гадали Бакунін і Ленін, переконаних прихильників соціалізму." (С.174) Із цього зрозуміло стає продумана сталінська політика, спрямована на фізичне винищення українського селянства як носія ідеї приватної власності у тридцятих роках, оскільки переробити ідеологічно українську сільську індивідуалістичну вдачу було неможливо. Але такого розвитку подій можна було б уникнути, якби наш "організаційний клас" було кому за

собою вести. "...Напевне на фундаменті українського селянства можна було б вибудувати міцний будинок власної державности, коли б цей нарід не був народом без голови. Він її не мав, бо всупереч до своєї назви інтелігенція цією головою не була." (С. 180) Донцов озвучує дивний парадокс, актуальний і сьогодні, причина якого, на жаль, досі не визначена. Ідеться, як пише Донцов, про "дивну диспропорцію між генієм української раси, між глибокою мудрістю селянина з його вродженою шляхетністю, розвиненим чуттям дистинкції, між цілим підсвідомим життям нації – та верствою, що її репрезентувала назовні, — інтелігенцією. Між генієм країни та її інтелектом." (С. 181) Коли порівнюєш донцовську характеристику української інтелігенції початку ХХ ст. з репрезентантами українського патріотичного дискурсу сьогодні, складається враження, що час не змінюється і при портфелях знаходяться одні і ті ж калічні, інтелектуально дефектні, гіперсентиментальні і безвольні типи.

В V розділі Донцов виводить генеалогію духовного каліцтва українського інтелігента, а в VI-му аналізує в цьому контексті діяльність керівників УНР, гетьманату й Директорії.

Нація (у ХІХ ст.) була ампутована, позбавлена більшої частини своїх вищих класів. Інтелігенція хворіла на духовне каліцтво, будучи – в найвищих проявах свого інтелектуального життя – змосковщеною до невпізнання, — зазначає Донцов. Обидва факти склалися в дивну гермафродитську анархістську психіку українського інтелігента. Належачи до "мужицької нації", він скоро почав ідентифікувати націю з класом. Це зачалось ще від "старих", котрі ні слова не вміли оповісти ні про чудові палаци Розумовського, ні про бібліотеку Самойловича, ні про Батурин, ні про Глухів, ні про їх панів, котрим стільки завдячує матеріальна й духовна культура України і котрі скоріше нагадували (...) вічно п'яних дурників, як їх малює Мордовцев або Костомаров. Це почалося від "старих", що робили разом з російськими істориками з Виговського – Ляха, із Мазепи – "реакціонера", що поминали мовчанкою конституцію Орлика і незалежницькі змагання українського панства за Катерини; що знали Котляревського – веселого оповідача і не знали Котляревського — члена національно-патріотичної організації; що цілий історичний ідеал народу хотіли представити у вигляді якоїсь колосальної "демократичної" та "антибуржуазної" махновщини. Із Шевченка офіційне українство викидало все, що "не гармоніювало з "демократичним ідеалом". Найглибші акорди його поезії, в котрих дзвеніли мелодії стародавньої традиції та пориву до національної боротьби не знайшли жодного відгому в нашій інтелігенції." (С.181)

Якщо в українофільській публіцистиці ХІХ – поч. ХХ ст. наша шляхта і гетьмани вимальовувалися пияками і сибаритами, а Шевченко – співцем "вишневого садку" і "ласк дівочих", в радянській критиці його зображували співцем знедолених і невільних, то в часи Незалежності про Шевченка дозволяють собі писати як про вурдалаку, і це не має жодних наслідків, так само, як Лесю Українку й Ольгу Кобилянську представляють лесбіянками, а Франка – сифілітиком, і це якщо викликає реакцію, то дуже мляву і нудну, яка ще більше розпалює хворобливу потребу в епатажності окремих науковців і критиків нашого часу.

Створення позитивних ідеалів в художній історичній літературі, відповідних сучасним стильовим вимогам, — завдання складніше, бо потребує від авторів, крім таланту, ґрунтовної академічної підготовки й уміння масштабно й, головне, конструктивно мислити. Представникам української культури треба дуже багато над собою працювати, щоб завоювати читача і звільнити його з полону російської культури.

Окремою силою революційних часів, активною і заангажованою різними угрупованнями ліберального й соціал-демократичного напрямків, була російська міська інтелігенція. Як тоді, так і сьогодні, ця інтелігенція стоїть на позиціях федерації з Росією і доволі скептично ставиться до національного ідеалу українців.

Нарешті, була в революції і сила, морально, інтелектуально здатна вести народ за собою, "активно, із зброєю в руках, віддаватися праці здійснення національної цілі." (С.181), Але таких інтелектуалів, вольових і яскравих особистостей, як сам Дмитро Донцов, Микола Міхновський, Євген Коновалець, Євген Маланюк, була в тій революції меншість, а в сьогоднішньому українському політикумі я, наприклад, їх зовсім не бачу. Тоді, як людей, ворожих національним ідеалам державності, які опинилися на посадах, репрезентуючих державу в часи революції, їм присвячує шостий розділ своєї праці Донцов, вони і сьогодні залишаються на тих же місцях. Це - "...різного роду парвеню, що принесли із собою всі ...сторони цієї симпатичної породи людей: неперебірливість у засобах, кар'єризм, зарозумілість "случайних людей", манери скоробагатків і почуття гідності "з Івана пана" (С.197) "Кожний з них, — пише він далі, — міг докладно довести, чому для робітництва потрібно вісім годин праці, але як практично перевести цю реформу, щоб не потерпіла видатність продукції, — не знав ніхто. Що вся земля мусить відійти до "народу" - знали, але як це зробити, щоб не зійшло нанівець ціле земельне господарство і пов'язаний з ним промисел - не мали найменшого поняття. (...) Усі могли дати моментальну й нехибну відповідь про те, що, де, коли і як треба руйнувати, але нікому не був ясний проект будови. Не було також її плану." (С.198) Не має ні проекту будови, ні його плану і сьогодні. Що ми таке будуємо - незрозуміло ні вищим керівникам держави, про що вони говорять перед широкою аудиторією, ні патріотичним колам, які за дванадцять років не спромоглися створити стратегічну модель майбутньої України, яку крок за кроком слід було би реалізовувати вже зараз. А без такої моделі й плану, якими б палкими патріотами ми не були, прийшовши до влади, ми би її не втримали і цим здискредитували перед нащадками власні декларації про любов і відданість своїй Вітчизні.

Говорячи про стиль Донцова, я хотіла б зауважити таку річ. Певне, що жорсткість, імперативність, динамізм думки, по-перше, в'їдлива іронія у характеристиках діячів доби революції, по-друге, різали вухо багатьом поетичним душам у політиці. І на Донцова багато хто ображався, закидаючи йому тенденційність і однозначність. Хоч насправді те, що представлялося як однозначність, було нічим іншим, як здатністю чітко визначати й формулювати головне. Цю манеру вислову думки було розвинено представниками пражської школи і передусім Євгеном Маланюком. Форма і зміст у їхніх творах гармонізовані. Тоді як у подальшому і в наш час, читаючи праці авторів, які

стоять на націоналістичних позиціях, помічаєш, що Донцов сприймається поверхово, і при цьому імперативний тон і палка декларативність виглядають смішно, висвітлюючи примітивність думки і малоосвіченість авторів і формуючи в такий спосіб у суспільній opinіi несерйозне ставлення до націоналістів.

Мені здається, що прагнучи перебрати на себе провід державою, ми, націоналісти, мали би набагато більше працювати кожен над станом свого інтелекту, вивчаючи, зокрема, спосіб мислення Донцова, його метод і підходи до аналізу історичної реальності, проблем нації й держави.

Ольга Різниченко, м.Харків

Література:

1. Горак Г.І. Філософія: Курс лекцій. - К., 1998.
2. Донцов Д. Дороговказ Григорія Сковороди нашій сучасності. — К., 2000.
3. Донцов Д. Дух нашої давнини. - Дрогобич, 1991.
4. Орлик Максим. Ідея і чин України. - К., 2001.
5. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. - К., 1998.
6. Стецько Я. Українська визвольна концепція. - Т. 2. - Львів, 1987.
7. Харахаш Б. Ідея нації у творчості Дмитра Донцова // Українські проблеми. — № 1. 1998. - С. 128-140.

1 Ап. Яків IV, 7

2 Дмитро Донцов "Хрестом і мечем", Львів, 1990р.

3 Д. Донцо, там само

4 Д. Донцов, там само

5 Д. Донцов, там само

6 Д. Донцов, там само

7 Д. Донцов, там само

8 Д. Донцов, там само

9 Д. Донцов, там само

10 Д.Донцов, там само

11 Д.Донцов, там само

12 Д. Донцов, там само